

SOU 2016:60 Ett starkare skydd för den sexuella integriteten

Synpunkter från Roks, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejourer i Sverige
Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejourer i Sverige, Roks, är en feministisk organisation vars uppgift det är att synliggöra och motverka mäns och killars våld mot kvinnor, tjejer och barn. Vårt mål är att bidra till en förbättring av kvinnors livsvillkor. Roks arbetar för att synliggöra sambanden mellan kön, makt och våld samt öka kunskapen och kompetensen i dessa frågor såväl inom som utom organisationen. För Roks innefattar mäns våld mot kvinnor utsatthet för fysisk och psykisk misshandel, pornografi, prostitution, sexuellt våld och trakasserier.

Roks ser att mäns våld kan drabba alla kvinnor, men också att kvinnors livsvillkor och livsrum kan variera beroende av etnicitet, social tillhörighet, ålder, sexualitet, funktionshinder och missbruk. Därför är det nödvändigt att belysa både de erfarenheter som skiljer och de som förenar kvinnor. Roks uppmärksammar att mäns våld mot kvinnor även drabbar barn som lever i våldets närhet. Vi vill därför synliggöra barnens situation och bidra till en förbättring av deras livsvillkor.

Kärnan i Roks verksamhet är stödet till lokala kvinno- och tjejourer i deras utveckling och arbete för kvinnor, tjejer och barn som är utsatta för mäns våld.

Sammanfattande synpunkter

Roks delar utredarens problemformuleringar och förslag till viss del. Vi har en del farhågor som vi presenterar närmare nedan. Roks anser att det är viktigt att låta våldtäktsbegreppet vara kvar med stöd i Istanbulkonventionens definition av våld. Roks ser det som positivt att utredaren vill ge ett stärkt skydd via målsägandebiträde. Vi tycker att det är bra att utredningen problematiserar att det är många som är utsatta på flera sätt och av olika anledningar kan ge sitt samtycke trots att personen inte vill delta. Roks står bakom utredningens förslag om lagen även skall omfatta sexualbrott som sker på internet och förövare och brottsoffer inte är på samma fysiska plats. Vi ser det även som mycket positivt att förslaget tar hänsyn till sexualbrott mot barn som fyllt femton men inte arton år då denna åldersgrupp ofta hamnar i kläm.

Vi vill poängtera att köp av sexuell tjänst alltid bör vara kriminaliserat, oavsett situation. Vi, och fler organisationer som möter dessa tjejer och kvinnor, vet att tjejen/kvinnan alltid är i en särskilt utsatt situation och att det aldrig kan räknas som samtycke trots att hon själv säljer sex.

Roks ställer sig inte bakom förslaget att ändra lagstiftningen så att enbart vaginala samlag räknas som incest. Detta utifrån utgångspunkten att det kan skapa förutsättningar för att fria förövaren för sexuella övergrepp inom familjen på basis av att det ska ha funnits ett samtycke. Roks erfarenhet är att relationerna i en familj är så pass komplexa och att där finns starka beroende- och kärleksband att det inte är möjligt att förlita sig på att ett samtycke till sex med exempelvis en förälder eller ett syskon inte har skett under någon form utav påtryckning. Roks ser inte att förslaget kan vara baserat på den stora kunskap om normaliseringsprocessen vid våld och övergrepp som sker inom familjen och beklagar att utredningen bortsett från densamma. Förslaget förefaller snarare vara baserat på principiella antaganden om möjligt samtycke till sex med exempelvis en förälder. Roks anser att den förändring som föreslås skapar en situation där barn är oskyddade från sexuellt våld i familjen och det vore en olycklig utveckling.

Avslutningsvis vill vi lyfta att vi anser att det är viktigt att denna utredning gjorts och vi ser att förslaget kan skapa en stor attitydförändring i samhället vilket är mycket aktuellt och viktigt.

Övergripande synpunkter

Kapitel 5

5.2 Behovet av en ny sexualbrottslagstiftning

Roks instämmer i utredningens förslag om att sexualbrottslagstiftningen bör ändras så att straffansvar inträder för den som genomför en sexuell handling med någon som inte deltar frivilligt.

Lagens formulering

Vi delar utredarens tanke om att det är viktigt att lagen inte formuleras så att behovet ökar att ställa frågor om målsägandens beteende i sammanhanget. Utredningens förslag är att samtycket måste komma till uttryck genom ord eller handling, och menar att detta skall sätta fokus mot att förövaren skall bevisa att denne fått samtycke istället för att målsägande skall bevisa att denne *inte* gett samtycke. Roks är positiva till att fokus hamnar på förövaren samt att utredningen i övrigt ger förslag till att öka stödet via målsäganden och att detta tillsammans då kan ge ett stärkt stöd till målsägande.

Straffrättsligt skydd

Utredaren menar att detta förslag skall otvetydigt ge ett tillräckligt straffrättsligt skydd i de fall en sexuell handling har genomförts med en person som inte frivilligt deltagit. Roks tar avstånd från denna bedömning då vi har erfarenhet av många fall där tjejer och kvinnor ofta är utsatta på flera sätt och situationen är mer komplex än så. Många är utsatta av latent våld, som kan te sig genom hot om konsekvenser eller påminner om tidigare våld, och ger därför en dubbel utsatthet. Detta kräver inget direkt uttalat hot eller våld mer än att perso-

nen har varit utsatt av förövaren tidigare och vet konsekvenser om en inte ger sitt samtycke, vilket skapar en situation som lagen inte skyddar mot.

Antal fällande domar

Utredaren tror inte heller att lagändringen kommer att ge fler fällande domar, vilket Roks instämmer i, men att den kan skapa en stor och viktig attitydförändring i samhället.

5.4 Våldtäkt och vissa andra brott får nya brottsbeteckningar

Istanbulkonventionen påvisar att våld handlar om mer än fysiskt våld, utan även psykiskt, sexuellt och ekonomiskt våld. Därav bör ordet våldtäkt vara kvar då det framställs tydligt att våld innefattar mer än fysiskt våld, och vi anser att det är viktigt att ha kvar beteckningen våldtäkt för att det alltid handlar om våld, om än inte fysiskt våld. Begreppet sexuellt övergrepp förminskar brottet då gärningen är en maktutövning och utredningens tolkning av begreppet våld känns inte i linje med Istanbulkonventionen utan bygger mer på en historiskt manlig norm. Det går även att ifrågasätta på vilket sätt det är bättre att ordet "sexuellt" nämns i sammanhanget än ordet "våld". Roks uppfattning är att våldtäkt är en handling som består av våld i långt högre grad än det består av sexuell lust. Roks är starkt övertygade om att sexualbrott handlar om att utöva makt över en annan genom våld och anser därför inte att begreppet "sexuellt övergrepp" bättre beskriver händelsen än begreppet våldtäkt. Det är också Roks erfarenhet att det inte vore gynnsamt för de utsatta av våldtäkt att språkbruket kring det som de utsatts för förmindras. Från våra jourer vet vi att det är vanligt för de utsatta att själva förminska det som de utsatts för. Det innebär att de inte tar de kränkningar som de utsatts för och dess konsekvenser på allvarlig vilket kan ge allvarliga psykologiska konsekvenser.

Roks motsätter sig att det skulle vara gynnsamt för utsatta med en förändring av språkbruket då begreppet "våldtäktsoffer" är stigmatiserande av dem. Roks erfarenhet är att de som aktivt arbetar med kvinnor och tjejer som upplevt våldtäkt inte använder sig av begreppet "offer" utan att problematisera det och att denna problemformulering därför adresserar en situation som inte är aktuell. Inom Roks benämner vi aldrig den utsatta på ett sätt som kan ge en bild att utsattheten är en del av hennes identitet. Hon har varit utsatt men hon är inte ett offer.

Utredningen vill även ta bort ordet våldtäkt mot barn och sexuellt övergrepp mot barn och istället förminskas till sexuellt övergrepp mot barn resp. sexuell kränkning av barn. Av samma anledningar som ovan nämns ställer sig Roks inte bakom en sådan förändring och känner en oro för att ett förmindrande språkbruk kan leda till en normalisering av det som de facto är våldshandlingar.

5.5.2 Valet att delta frivilligt måste komma till uttryck

Roks ställer sig bakom resonemanget att valet att delta frivilligt måste komma till uttryck och tycker det är viktigt att det tas hänsyn till "frozen fright". Roks ställer sig kritiska till att detta ska innebära att så kallat "tjatsex" ej innefattas i brottsrubriceringen. Roks erfarenhet är att

tjatsex är något som kan jämföras med hot då tjetet ofta kan bestå i hotelser om att bli lämnad eller att utsättas för offentlig hån genom exempelvis ryktesspridning. Det kan också bestå i kränkande omdömen om ens person som uttalas i syfte att försämra den utsattas självkänsla vilket är precis samma process som sker i den normaliseringsprocess som sker i relationer som kommer att innehålla fysiskt våld. Roks anser att det går att starkt ifrågasätta varför dessa påtryckningar inte ska ses som kränkningar av ens sexuella integritet.

5.5.3 Omständigheter som innebär att ett uttryckt val att delta inte ska tillmätas betydelse

Utredaren ger förslag på omständigheter som skall påvisa att en person som är i en extra utsatt situation inte kan delta frivilligt oavsett samtycke. Roks ställer sig bakom detta och anser det mycket viktigt att det tas hänsyn till detta. Här inkluderas bland annat personer som använder sex som självskada under punkt 2. Vår farhåga är att detta inte finns kännedom om och att målsägande inte får förståelse för sitt beteende. Roks jourer möter tjejer som har sex som självskadebeteende och de utsätts ofta för grovt våld av sina förövare. Dessa tjejer berättar att dessa män söker upp dem och att de utsätter dem för övergrepp som de ofta har "samtyckt" till, Roks farhåga är att dessa övergrepp inte kommer inkluderas i lagstiftningen och att de brott dessa tjejer utsätts för inte erkänns på grund av att de "samtyckt". Roks ser att det i dessa fall skulle kunna vara användbart att använda resonemanget att ett samtycke inte kan bedömas betyda att hon går med på att utsättas för hur mycket våld som helst.

Roks är positiva till att det i utredningen förs resonemang kring kvinnors särskilda utsatthet och situation när de befinner sig i en relation där det förekommer våld. Roks ställer sig dock mycket kritiska till att resonemanget att en relation där det förekommer våld och hot kan ha perioder där det ej förekommer våld och att det då skulle kunna antas att kvinnan kan ge ett samtycke utan att vara påverkad av våldet. Roks erfarenhet och kunskap säger att kvinnor som lever med en man som är våldsam ständigt lever under hot om våld och kontroll från mannens sida, även om relationen varit utan direkt våld en längre tid. Om mannen använder våld kommer de till slut till punkten där kvinnan är så nedbruten att han kan kontrollera henne utan direkt fysiskt våld och många kvinnor berättar också att det ofta är perioderna mellan våldsepisoderna där skräcken och påfrestningen är som störst. Att då tro att hon har en position att uttrycka fri vilja gällande deltagande i sexuella handlingar utan vara rädd för att bli våldsutsatt är otänkbart. Det är dessutom vanligt att kvinnan säger ja till att ha sex för att undvika risken att utsättas för våld eller för att våldet ska bli grövre. Roks är därför av uppfattningen att då det finns dokumenterat att det förekommit våld i relationen så ska det vägas in i bedömningen om samtycket kan anses vara frivilligt eller ej.

5.5.5 Sexuellt övergrepp som med hänsyn till omständigheterna är mindre allvarligt

Roks ställer sig ifrågasättande till den nya benämningen som föreslås med anledning av att det kan uppfattas som att brottet är mindre allvarligt. Då syftet med förändringen av lagstiftningen i stort delvis är att få till en attitydförändring i samhället är det av vikt att detta även avspeglas i språket som används och att kalla ett brott av denna karaktär för mindre allvarligt riskerar att vara kontraproduktivt.

I detta ärende har ordförande Zozan Inci beslutat. Maja Lundgren och Cecilia Heikkinen har varit föredragande. I den slutliga handläggningen har också Beatrice Unander Scharin deltagit.

Stockholm den 2017-01-31

Zozan Inci
Ordförande Roks